

Gepaste aanraking: geen inbraak maar levensbehoefte

Omgangsprotocollen met leerlingen zorgen voor verkramping. Het vermijden van fysiek contact is niet nodig en zelfs schadelijk, vindt onderwijskundige en pedagoge Simone Mark. Zij geeft een nieuwe impuls aan de discussie over de handelingsverlegenheid van leraren in de fysieke omgang met kinderen.

Vragen van Nederlandse onderwijzers aan de Japanse leraar Toshiro Kanamori tijdens diens recente bezoek aan Nederland brachten de onmacht andermaal aan het licht. De bekende film *Children Full of Life* laat de vanzelfsprekendheid zien waarmee de Japanse meester soms fysiek contact heeft met de kinderen in zijn klas.

Die vanzelfsprekendheid roept bewondering én verbazing op. Fysiek contact is immer een precair onderwerp in onderwijsland. De terugkerende gevoeligheid overal waar hij verschijnt, verrast Kanamori misschien wel het meest. "Ik zie dat mensen hier in Nederland veel fysieker met elkaar omgaan dan in Japan. Waarom is dat dan een thema tussen leerkracht en leerling?"

Bestaansrecht

Het is duidelijk dat veel leraren nog steeds in grote verlegenheid zijn en onmacht ervaren om hiermee om te gaan. Met het tegen elke prijs willen voorkomen van seksuele intimidatie en misbruik is tegelijk iets fundamenteels verloren gegaan in de relatie tussen leerkracht en leerling.

Liefdevolle aanraking in de vorm van een schouderklopje of knuffel is een onmisbare vorm van intermenselijke communicatie en essentieel voor de ontwikkeling van kinderen.

Onderzoek levert in ruime mate de legitimatie daarvoor, voor zover de praktijk van Kanamori al niet voldoende bewijs levert.

Aanraken is een primaire levensbehoefte van een mens, zoals eten en drinken, en van grote invloed op de sociaal-emotionele ontwikkeling. Een kind dat weinig aangeraakt wordt, zal zich zowel fysiek als mentaal minder ontwikkelen. Extreme voorbeelden hiervan zijn bekend uit het werk van René Spitz, dat laat zien hoezeer weeskinderen in hun ontwikkeling achterop raakten door gebrek aan liefdevolle aanraking door hun professionele opvoeders.

Door aanraking ervaren wij als mensen bestaansrecht. Door lichamelijk contact leren kinderen hun eigen lichaam kennen. Bovendien heeft het kind de ervaring van fysieke aanraking nodig om zijn grootste zintuig – de huid – te leren benutten. Emoties gaan letterlijk via de huid naar het bewustzijn. Door aanraking worden de hersenen geactiveerd. Uit onderzoek van Tiffany Field (2003) blijkt dat mensen niet alleen verbaal en visueel, maar ook door aanraking nauwkeurig elkaars emoties signaleren en ontcijferen. Denk aan boosheid, angst, geluk, verdriet, trots en sympathie.

Verschraling

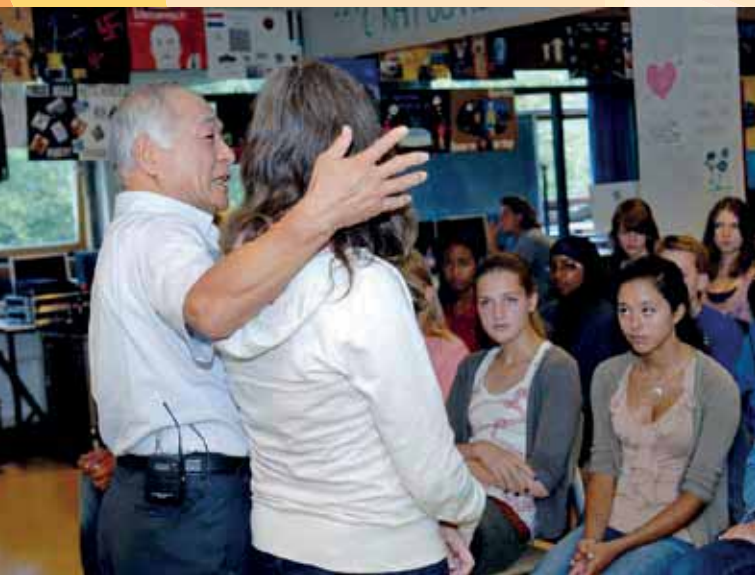
Tallose onderzoeken tonen aan dat fysiek contact aantoonbaar positieve effecten heeft op de groei van het kind en dus ook op specifieke ontwikkelingstaken waarin ook het onderwijs een taak heeft. Boves en Van Dijk (2008) wezen onlangs nog op de positieve effecten van het aanraken in de schoolsituatie. Kinderen zijn daardoor beter in staat te leren, voelen zich veiliger, maken gemakkelijker contact en neigen minder naar agressie en pestgedrag.

In de relatie tussen ouders en kinderen is aanraken vanzelfsprekend. Maar het zijn dezelfde ouders die deze 'vanzelfsprekendheid' ter discussie stellen als het de leerkracht of groepsleider betreft. Aangezien kinderen steeds meer tijd doorbrengen op school en kinderopvang en daarbij vrijwel volledig afhankelijk zijn van beroepsopvoeders, kan er een sterke verschraling ontstaan in het fysieke contact dat kinderen mogen beleven.

Kennis en bewustzijn

Mijn pleidooi voor gepast fysiek contact tussen leerkracht en leerling kent een belangrijke voorwaarde. Het draait bovenal om de kennis en het bewustzijn die professionele opvoeders hebben van de specifieke aard en intenties van de aanraking. Heslin en Patterson (1982) onderscheiden vijf vormen van fysiek contact. Hiervan zijn alleen de eerste drie vormen 'gepast' te noemen in de relatie tussen leraar en leerling. De zesde vorm is toegevoegd omdat we hier helaas ook mee geconfronteerd worden in de verhalen van kinderen over aanraking.

1. 'Functioneel-professioneel', zoals een kapper met een klant, een voetbaltrainer met een speler en een dokter met een patiënt. In het onderwijs kunnen we denken aan een gymleraar en een kind of een meester die het kind leert schrijven.
2. 'Sociaal-beleefd', zoals een handdruk of een vluchtige kus. De professionele opvoeder kan kinderen ook een hand geven, bij een verjaardag of een eerste kennismaking; een vluchtige kus komt al veel minder voor.

3. 'Vriendschappelijk-warm', zoals een hartelijke schouderklop, een warme omhelzing, een high five of een streling door het haar. Deze vormen kunnen heel functioneel zijn. Een warme omhelzing zoals we die zagen bij Kanamori, komt in het onderwijs veel minder vaak voor, zeker als de kinderen ouder zijn.

De overige drie vormen van fysiek contact kunnen we duiden als 'ongepast'. Ze komen in het onderwijs amper voor, maar domineren helaas wel het huidige beleid.

4. 'Liefde-intimiteit', zoals een kneepje in de wang van je geliefde en een hartstochtelijke kus.
5. 'Seksueel prikkelend', zoals wederzijdse aanraking die gepaard gaat met seksueel contact.
6. 'Bestraffend uit (on)macht': een draai om de oren, duwen, trekken en knijpen om ervoor te zorgen dat het kind luistert naar de opvoeder.

Persoonlijke geschiedenis

Het kan niet de bedoeling zijn dat het contact tussen leraar en kind verdergaat dan een 'vriendschappelijk warme aanraking'. De intentie mag nooit seksualiserend zijn. Dat neemt echter niet weg dat een goedbedoelde warme aanraking door het kind – en vooral door wat oudere kinderen – wel als seksualiserend beleefd kan worden. Andersom kunnen jonge kinderen bijvoorbeeld leerkrachten aanraken op plaatsen die ongewild een seksueel gevoel kunnen oproepen.

Voor de ontwikkeling van de leraar of professionele opvoeder is het van belang dat deze zich bewust is van de eigen persoonlijke geschiedenis met betrekking tot 'aanraken'. Door zijn zelfkennis te vergroten kan de opvoeder het intuïtieve handelen aanvullen met een meer doordacht en intentioneel handelingsrepertoire. Hiermee kan hij het gewenste (fysieke) gedrag voorleven, zodat het kind zich ermee kan verrijken. De leraar moet zijn ideeën over opvoeding en de rol van fysiek contact kennen. Hierbij gaat het ook om het handelen in conflictsituaties met het kind. Daarnaast is het van belang om leraren te leren de situatie of omgeving zo in te richten dat fysiek contact veilig en goed voelt.

Inbraak

Voor de ontwikkeling van het kind zijn aanbevelingen geformuleerd door onder anderen Carlson (2002) en Sluijter (2002). Het gaat hier ook om kennis van de eigen lichaamstaal door bijvoorbeeld spel en oefeningen (in dans, expressie, muziek). Kinderen kunnen worden aangemoedigd om aanraking te ontvangen en te geven wanneer zij daar behoefte aan hebben. Daarnaast is het de taak van de volwassene om het kind te helpen ingroeien in maatschappelijke en culturele conventies met betrekking tot fysiek contact. In de schoolsituatie kan de leraar dat doen door met kinderen te praten over hun ervaringen en deze in een breder perspectief te plaatsen. Aanraken hoort bij een professionele opvoedingssituatie, anders blijft het kind als het ware verhuuld, zo stelt Frank Oomkes in Communicatieleer (2000): "In plaats van als een poort naar andere mensen toe wordt de huid ervaren als verpakking en afscherming. Op den duur gaat de huid functioneren als een bescherming tegen de omringende wereld. Geen poort maar gesloten luik. Elke aanraking wordt een alarmsignaal: overval op komst! Tederheid gaat op inbraak lijken."

Simone Mark is onderwijskundige en pedagoge en betrokken bij ontwikkeltrajecten Pedagogische Tact van Aloysius Stichting en NIVOZ. Zij vertolkt de stem van www.hetkind.org, platform voor inspiratie, legitimatie en verbinding van eigen onderwijspraktijk.